

N. PETRASCU

O ALTA DIRECȚIE

IN

CREȘTEREA FEMEEI ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CONFERINȚĂ

ținută la Ateneul Român din București la 3 Aprilie 1894.



BUCURESCI

TIPOGRAFIA ȘI FONDERIA DE LITERE THOMA BASILESCU
29 - CALEA VICTORIEI, - 29

Nº 200 / R.T. / 4 / 6 / 894

N. PETRASCU

O ALTA DIRECȚIE

IN

CREȘTEREA FEMEEI ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CONFERINȚĂ

ținută la Ateneul Român din București la 3 Aprilie 1894.



BUCURESCI

TIPOGRAFIA ȘI FONDERIA DE LITERE THOMA BASILESCU
29 - CALEA VICTORIEI, - 29

O ALTĂ DIRECȚIE

IN

CREȘTEREA FEMEEI ROMÂNE

Domnilor și Doamnelor,

Înainte de a intra în tema conferinței de față, credem de datoria noastră a ne arăta două convingeri, două puncte premergătoare: cel întâi, că femeia în deobște e destoinică a suporta toate greutatele impuse azi de societate vieții, și că în principiu ni se pare greșită ideea ce predomină încă în lume de a se înlătura jumătate din forțele ce le oferă dânsa în dezvoltarea progresului. Supremația vană a barbatului asupra secului femeesc nu este a se măsura de loc cu pierderea ce simțim astăzi în întârzierea pașilor omenirii, cari ar ar fi îndoit de mari, îndoit de numeroși, dacă ar lua parte și femeia la activitatea socială a barbatului.

În felul acesta de vedere, discuția egalității sexurilor sau a superiorității omului asupra femeii, nu are de cât un interes secundar, științific; căci ori cum am privi pe femei, fie de o potrivă, fie inferioară barbatului, un adevăr rămâne statornic, și anume că, munca ce ar depune-o ea în dezvoltarea omenirii e astăzi pierdută. În contra acestui adevăr nu se mai

face de cât o singură obiecțiune : că femeia fiind mai iubitoare decât barbatul—insușire stabilită științificește—ar fi poate vătămătoare în unele împrejurări sociale ; iubind mai tare, fiind mai mult dominată de sentiment, ideile justului și adevărului — cari călăuzesc societatea,—n'ar preocupa-o poate în destul. Așa, își inchipue cei ce obiectează că, mai cu greu ar osindi o femeie-judecător pe un om iubit-culpabil, de cât un om-judecător pe o femeie. Dar acestea sunt amănunte.

Admis principiul că femeia va trebui într'o zi să fie alăturată omului în dezvoltarea propriu zis a societății, ne întrebăm, putem noi să aplicăm astăzi acest principiu femeii române ? E bine, e prudent pentru noi să ne gândim la ideale sociale atât de depărtate în fața trebuințelor prime cari ne strâng de alături ? Neapărat nu. Nu putem să ne luăm după umbră și să lăsăm să ne scape realitatea, esențialul. Esențialul astăzi este de a întemeia, pe de o parte, naționalitatea noastră în tot adevărul ființei sale, adică în toată întinderea pământească în care trăește, vorbește și simte românește, și, pe de alta, de a ne întări sufletește, de a deveni oameni în înțelesul modern, civilizat al cuvântului. În momentul de față dar, avem trebuință mai mult de cât ori când de caractere în poporul nostru, de curaj, de bărbăție, de demnitate și conștiință națională, de serioșitate și tradiții morale, de atâtea și atâtea calități al căror izvor sacru este sinul matern. Astăzi avem trebuință mai mult de cât ori când, ca fiii noștri să se distingă fie-care ca individ, pentru ca toți la un loc să alcătuiască un popor ales. La acestea toate și altele, nimeni mai mult de cât femeia română, mama fiilor noștri, nu ne va putea pregăti. În numele dar a întăririi sufletește a poporului român, în numele a milioane de români amenințați a-și pierde naționalitatea, cerem de la femeia română un moment de răbdare, de răgaz,

un sacrificiu, în aspirările ei mai înalte. Suntem prea slabi la rădăcina vieții noastre de popor pentru a putea să ne gândim la idei mai depărtate, la idei umanitare. Cine din femeile noastre poate să se îngrijească și de unele și de altele, cine din ele poate trece cu ușurință printre greutățile ce i le-a pus firea, ca soție, ca mamă ca româncă, și eși de asupra invingătoare, ținând încă în mână, stindardul ideilor sociale, aceea va fi cu atât mai vrednică și mai considerată. În fața ei se va felicita atât familia, cât și națiunea din care face parte, cât și societatea întreagă. Vorbim însă de majoritatea, de imensa mare parte a acelor femei ce nu pot, ce se simt că nu pot, să-și întindă sfera activității lor la două mari idealuri: unul ce naște și crește în sinul său, și altul ce se arată în mintea sa, și cari femei sacrifică pe cel de'ntăi pentru cel din urmă. Noi vom preferi totdeauna din partea lor sacrificiul idealului social—cu care, de bine de rău, se însărcină barbatul—și îngrijirea de idealul familial pe care firea l'a lăsat numai pe seama femeii.

Al doilea punct premergător e că, dacă astăzi vom avea câteva cuvinte cam în potriva femeii actuale, nu urmează de aici că n'am avea aceleași cuvinte în potriva barbatului. Barbatul și societatea alcătuită de el, sunt departe de a fi ideale. Omul e încă supus în mare parte instinctelor sale rele, despotice, războinice, uritoare de aproapele său, minciunos. Privirea lui e rece, pismătareță, egoistă, lăsând încă să se vadă în el animalul fieros de odinioară în cele mai multe prilejuri din viață. Acest om, neapărat a menținut până astăzi o societate în care forța primează dreptul,—principiu a cărui aplicare zilnică singură conștința. Un astfel de mijloc, o astfel de societate, n'a putut înriuri în bine pe femei. Mai mult încă, prin impresionabilitatea ei, prin spontaneitatea de gândire și acțiune cu care a înzestrat'o

natura, femeia, intocmai ca floarea *sensitiva*, simte mai curând ori ce impresie, ori ce atingere a societății, respiră cu mai multă vioiciune ce e în jurul ei, resfringe mai spontan eu mediul. E această societate cu pacate și porniri rele, femeia o va oglindi exact. cea întâi, prin însăși firea ei străvezie și mișcătoare. E, din potrivă, societatea întemeiată pe principii înalte, austere, virtuozose, femeia o va resfrânge în afară numai de cât, așa cum e. Nici o dată virtuțile, cari alcătuiau, cum se știe, viața romanilor în timpul republicei, n'au fost oglindite cu mai multă putere decât de matroanele romane de atunci.—De aceea tot ce imputăm femeii se resfrânge indirect asupra omului, care de veacuri alcătuește singur societatea. Cât despre femeia noastră în parte, ne putem resuma părerea din capul locului într'un singur cuvânt: femeia română e și ea cam ca tot ce e românesc, adică ca și cetățeanul nostru, ca și oamenii politici de la noi, ca și profesorii noștri, ca și scriitorii, ca și conferențiarii noștri, adică în lumina îndoiioasă a semiculturii și mai cu seamă în lipsa de tradiții înrădăcinate, de moravuri, lipsă, în care datoriile nu sunt destul de înțelese, destul de adâncite în conștiință, și chiar conștiința nu îndestul de solidă. Dacă ne propunem a ne ocupa în locul întâi de femei, e că ea este începutul, prima literă a alfabetului vieții noastre de popor; de la ea purcede totul, și odată îndrumată ea pe calea sănătoasă, restul societății române va urma de sine și în mod firesc după dânsa. Imputările noastre vor căuta să fie cât mai ușoare, de oare ce femeia umple cea mai mare și mai însemnată parte din existența noastră, fie-care din noi având o mamă, o soră, o soție, o fiică. Pe de altă parte, femeia română are atâtea calități sufletești și trupești că numai dorul de a o vedea deseversită ne împinge să insistăm un moment asupra unor porniri

ce aruncă umbră asupra-î și pe cari i le-aū impus mai mult imprejurările. In adevăr înainte de a vă g ndi un singur moment in r u la d nsa, voi  face ca avocatul antice  Frinea dinaintea Areopagului grec, vă voi  ridica v lul de pe obrazul femeei noastre, spre a c știga, in fața inșușirilor ei alese, simpatia D-v.

Femeea română e inteligentă, cu mult bun simț, ager , ingenuă, bl nd  și afabil  ca nici o altă femeie. Trupește, e o ființă gingașă, pl pind  ca un copil, palidă ca italianele de miază zi și ca spaniolele, spre deosebire de frumuseța robustă și colorată a rasei slave și germane, elegantă in tot ce spune cuv ntul, cu forme și curbe de ordine superioară multor rase, cu m inele și picioarele mici, delicate, cu umbletul extraordinar de ușor, de m ndru și de nobil, cu glasul armonios de-ți desmeard  auzul, cu c tarea dulce și iubitoare de-ți insenine  sufletul când o privești.

Acum putem intra in conferință. library Cluj

* * *

Când voește cine-va să se incredințeze dacă felul său de viață, drumul pe care a apucat, e bun sau greșit, se uită de regulă in juru- , ascultă ce zice lumea, și ascultă conștiința, și chibzuind din toate, iși trage măsurile. Așa am dori să procedăm și noi in conferința noastră, dar mărturisim că nu ne e cu putință. Nu putem da mai de loc crezem nt nici celor ce zic alții despre noi, și—ceea ce e mai trist,—adesea nici chiar conștiinței noastre de popor. Și nu putem pentru cuv ntul simplu că, și de lumea străină și de oamenii noștri mari suntem văzuți prea in negru, cu mult mai in negru dec t suntem in realitate. In adevăr, cui i s'a int mplat să trăiască mai multă vreme afară din țară, să intre mai ad nc in intimitatea străinilor, a trebuit

să vază de sigur că, modul cum privesc ei societatea română, nu ni e măgulitor de loc din punctul de vedere al moravurilor. Femeea noastră, pusă de ei pe acelaș picior cu femeea francesă ca inteligență și sociabilitate, li se pare totuși ca o ființă lipsită cu desăvârșire de tradiții morale. Spre a justifica ceea ce înaintăm aici, nu vom cita nici impresiile lor de călătorie, nici romanele lor — unde, invederat, se poate zice cu drept cuvânt, că fantasia ține loc de impresii adevărate, și din citarea cărora am ajunge la încheierea că suntem un popor pierdut, — ci ne vom mărgini a scoate, ca monstră din o nenumărată mulțime de relații semi-oficiale consulare, una singură, din care se va vedea cu prisosință spiritul lor puțin bine voitor în privința noastră. E o relație a Consulului prusian Kuch, scrisă la 1844 în Lipsca,¹ după ce trăise 15 ani în mijlocul societății române, la Blăși. Cluj / Central University Library Cluj .

Cultura superficială, zice el, pe care și-a înșușit-o Moldovenii, foarte isteți de altmintrelea întru imitarea lucrurilor cari le plac, înșală pe orî și cine; cu atât mai orbitor însă este acel lustru parisian, care acopere și oamenii și casele de aici, penru acela care pentru întăiași dată se află în mijlocul lor, și pe care îl orbește cu totul acea primire plină de bună-voință, dar care nu se sprijină mai la urmă decât numai pe o vanitate goală și pe dorința de a se arăta.

Străinul care trece în grabă prin această țară, ceea ce se și întâmplă de obicei, și care, în timpul petrecerii sale în capitală, este primit cu multă bună-voință atât la curte cât și în casele boerești, nu vede starea socială din Iași decât din partea cea mai luminoasă.

Femei frumoase, îmbrăcate după cea mai de pe urmă modă din Paris, se preumblă în carete cu patru cai pe stradele

1. Traducerea în *Convorbiri literare* din 1891.

oraşului, primind cu o graţie fermecătoare în saloanele lor bogate, şi vorbind franţuzeşte ca şi cum nici odată nu ar fi ştiut o altă limbă.

Dacă însă, după aceste serate strălucite, străinul ar fi putut sta de faţă a doua zi dimineaţa, când se trezesc din somn acele cucoane care îl fermecaseră cu desăvârşire, de sigur că ş'ar fi pierdut toate iluziile şi ar fi pierit farmecul de care a fost cuprins...

Şi petrecând mai multă vreme acolo pe loc, ar fi putut să se încredinţeze asemenea, că acele cucoane de modă îşi aveau fie-care (ierte-mi-se citaţia) câte unul sau mai mulţi amanţi, cu ştirea tuturor, şi ar fi văzut iarăşi pe acele cari nu aū amanţi şi se bucură de o reputaţie de femei cinstite, că stău în legăturile cele mai intime cu....

Mă opresc brusc. Nu voiū să permit fostului Consul la noi să pronunţe o infamie în faţa D-v. Cu toate acestea el continuă cu singe rece, foi peste foi, aruncând aceleaşi umilinţi peste toată societatea română, povestind cum ofiţerii ruşi, în calitatea lor de creştini ortodocşi, trăiau în casele noastre ca la ei în Rusia, nerefuzându-li-se nimic din partea cucoanelor, — şi cum idilele şi aventurile galante ale cucoanelor de starea a doua se sfârşiau cu cea mai grozavă proză, fiind silite să se întoarcă la ele acasă fără şaluri, fără ceasornice şi fără inele. Cu un cuvânt face tabloul celei mai depravate societăţi.

În tonul acesta vorbesc mai toţi străinii ce 'i-am primit şi ospetat la noi.

Părerea lor e întemeiată mai mult pe ceea ce aū văzut la suprafaţă, în strade, sau cel mult în familiile ce alcătuesc lumea, pe care francezul cu o expresie fericită o numeşte *demi-monde*.

Din norocire, nu aceasta e oglinda întregii societăţi române.

Fiind-că dar la străini nu putem găsi un ajutor, spre a ne forma convingerea, să vedem dacă ascultând conștiința noastră de popor, vom fi mai norocoși în privința aceasta. Conștiința unui popor sunt oamenii lui mari, scriitorii, oamenii săi politici. Intre cei dintâi scriitori contemporani, se știe că unul s'a ridicat și strălucit cu mai mult talent, cu un talent neîntrecut și nici neajuns : acesta e Eminescu, a cărui putere de observare și iubire de poporul român nu i le poate tăgădui nimeni, dar, din nefericire, a cărui pornire, de a vedea în rău atât lumea cât și societatea, nu 'i o poate iar nimeni tăgădui. Nu-l vom putea crede dar în totul nici pe amăritul poet când ne va caracteriza pe femeia contemporană ast-fel :

Ce ? Când luna se strecoară printre nouri, prin pustii,
 Tu cu lumea ta de gânduri după ea să te ații ?
 Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse,
 Să privești prin luciile geamuri la luminele aprinse
 Și s'o vezi înconjurată de un roi de perde-vară,
 Cum zîmbește tuturora cu gândirea ei ușoară,
 S'auzi zornetul de pintenii și foșnirile de rochii,
 Pe când ei sucesc musteața, iară ele fac cu ochii ?
 Când încheie c'o privire amoroasele 'nțelegeri,
 Cu ridicula-ți simțire, tu la poarta ei să degeri ?
 Pătimaș și îndărătnic s'o iubești ca un copil,
 Când ea-î rece și cu toane ca și luna lui April ?
 Inceștind a tale brațe toată mintea să ți-o pierzi,
 De la creștet la picioare s'o admiri și s'o desmierzi
 Ca pe-o marmură de Paros sau o pânză de Coregio,
 Când ea-î rece și *cochetă* ?... Ești ridicul, înțelegi-o !

Mai puțin încă ne edifică tristul poet când ne definește femeia :

Azi adeseaorî femeia, ca și lumea e o școală
 Unde 'nveți numai durere, înjosire și spoială !

Nu vom crede mult nici pe Carageale, nici pe Delavrancea cari descriu pe femei cam în acelaș chip cu Eminescu.

Ceea ce ne va rămânea însă din toate aceste descrieri, orî cât am fi de porniți a nu le crede, e că un simptom de rău există. În potriva acestui început de rău voim noi să încercăm o reacțiune. Căci dacă nu trebuie să exagerăm lucrurile în negru, nu trebuie nici să ne înșelăm pe noi înșine crezându-ne alt-fel de cum suntem; ar fi a face ca un bolnav ce ș'ar ascunde boala în loc de a căuta să și-o vindece. Trebuie să mărturisim că lucrul e în parte adevărat: moravurile noastre sunt într-va scăzute. Așa fiind, ne întrebăm, care să fie pricina lucrului, căci, știind pricina, putem afla mai lesne leacul îndreptării lui. Să credem ceea ce ne spune Lombroso că femeia în genere e pornită spre acest curent din pricină că fiind fost în vechime, veacuri întregi, sclava bărbatului și neputând dispune, în lupta pentru existență, de cât de meșteșugul de a plăcea, de a deștepta plăcerea sexului bărbătesc, nu ș'a cultivat de cât partea aceasta sufletească, și deci, prin alavism, ea nu a putut și nu poate fi alt-fel azi de cât așa cum e?... Ni se pare că nu trebuie să punem prea mult temeiū pe această părere, fiind-că ar urma din ea că, răul de care ne plângem să fie mai mare în țările unde femeia e sclavă încă și astăzi,—ceea ce nu e adevărit. Să fie o cauză organică a noastră, a românilor? Atunci ar fi cu adevărat o boală grea, ca orî-ce boală din nascare. Istoria și mai ales poesia populară mărturisesc, până la un punct, de inima cam sburdalnică a româncelor. În culegerea poeziilor sale populare, Poetul Alecsandri observă că, din cuprinsul Baladelor: *Păunașul Codrilor*, *Vidra* și *Rada*, etc., se poate dobândi o idee exactă de caracterul femeilor române. «Ele sunt vesele, glumețe, și au o plăcere mare pentru voinici. Un om vrednic, plătește

mult în ochii românei, și fie el cât de sărac, el e preferat unui avut netrebnic». Dar această pornire e firească și la alte popoare și nu poate avea o așa precădere în moravuri. Să fie dar lucrul din cauze istorice, adică din o direcție greșită a creșterii noastre de până acum? În cazul acesta ne-am putea gândi la îndreptare. Ei bine, fără cea mai mică esistare, suntem convinși că răul, începutul de rău, ce semnalăram, vine din direcția greșită ce s'a dat sufletului femeii noastre. Se înțelege că ținem seamă și de faptul că singele nostru e în parte singe latin, singe de rasă crescută la soare cald și prin urmare mai iute, mai precoce decât rasa germană. Dar partea rasei e o cantitate neglijabilă aci, sau de puțină importanță. Rămâne să cercetăm partea istorică, a înriurilor timpului, a epocii, adică partea care a hotărît în adevăr ca moravurile noastre să fie ast-fel cum sunt, să devieze și elimologicește în năravuri. În aceasta nu voi avea a spune decât ceea ce se știe pentru a arăta că, împrejurările au contribuit să fim cum suntem, și că nu puteam fi decât așa.

Iată, Doamnelor și Domnilor, în adevăr, un popor de câte-va milioane de oameni, poporul român, care eșind ca mai toată Europa din întunerecul evului de mijloc, prin veacul al XVII, în urma Italiei, Franței și Germaniei, eșite din acest întunec ceva mai înainte: Italia cu două veacuri, Franța cu unul, Germania cu o jumătate de veac,—iată, zic, acest popor că începe a se desmorti el însuși, a intra pe calea culturii ș'a progresului european, a adopta idei și instituții de propășire—ideile și instituțiile lui Matei Basarab și Vasile Lupu — dar care popor, tocmai în acest început de trezire, are a fi abătut ca de un vânt pustiitor, de stăpînirea fanariotă, stăpînire ce nu numai că împedea un veac și mai bine avântul firesc de propășire, luat de aceste țări, dar ea înăbuși încă și ceea ce abia incolțise, distruse mica desvoltare culturală și încercă

chiar a ne stinge naționalitatea prin disprețul de limba română, inspirat claselor suprapuse, și scoasă limba până și din biserici. Așa fiind, în momentul redeșteptării noastre de la începutul acestui veac, redeșteptare care era mai-mai *din somnul adânc de moarte*, cum l'a numit poetul, și când frecându-ne la ochi privirăm în Europa, ea era departe, abia o mai zăriam în lungă și necurmata cale a progresului, avea mijloace noue, perfecționate pentru a merge în această cale și a susține greutatea civilizației pe umeri. Ce urma, fatal, să facă poporul român? Să ia de la cap singur, treptele de civilizație prin care trecuse Europa în restimpul a două trei veacuri? Să bijbie drumul din nou în toate? Să nu profite de greșelile și de experiența făcută de cei înaintați și să cadă el însuși în acele greșeli sau în altele ca acelea? Invederat nu. Ar fi fost o pierdere de vreme copilărească, greșită, criminală. Poporul român a trebuit să ia cu împrumut toate instrumentele civilizației, așa cum le găsim în momentul redeșteptării noastre, toate ideile, toate instituțiile, ajunse aiurea la un grad de desevășire. Și așa le-am și luat, așa am și împrumutat cultura și civilizația europeană. Cu modul acesta, *în aparență* noi am figurat în cele din urmă în lume ca un stat european. Raporturile dintre diferitele organe ale mașinei statului sunt *exterior* tot așa ca și ale tuturor statelor apusene. Raporturile dintre clasele societății, dintre puterile națiunii, sunt aceleași, văzute la o laltă pe deasupra, ca și ale marelui Europei. Cu alte cuvinte, am făcut ce am putut ca cel puțin să nu părem înapoiți în fața Puterilor Europei și să nu mai fim vecinic aruncați, în discuțiile lor, în întunecosul Orient. Ș'am reușit în parte, căci de la 1856 când Napoleon, pentru întâia oară în viața noastră de stat, zise, fiind vorba de *Convenția de la Paris*, «să se consulte și țara românească», — fapt imens de important, care însemna că

eram deja majori, românii, în stare de a ne înțelege noi înșine interesele, — din ziua aceea, zic, am câștigat în toate pricinile mari, în mai toate conflictele, pentru a căror aprețiere ne am referit la Europa, de la mărețul act al Unirei, — care era cum se știe contra convenției de la Paris, semnată de Puterile Europei, — până la glorioasa proclamare a Independenței și Regatului. Acestea numai prin faptul că aveam aparența unui organism de stat civilizat, unui popor de viitor și pe care se putea conta la nevoie. Cu principiile stricte ale școlii istorice, care dorește progresul treptat, de la individ spre formele generale ale civilizației, și nu cu adoptarea acestor forme în locul întâi, — adică spre pildă, cu moravuri constituționale mai întâi, și numai mai în urmă cu o constituție, iar nu dimpotrivă, cum am făcut noi românii, — cu aceste principii ale școlii istorice, luate în înțelesul lor strimt, n'am fi putut ajunge poate nici pe jumătate din ceea ce suntem.

Dar imprumutând ast-fel de a dreptul civilizația apuseană, la începutul veacului, revoluționând ast-fel brusc starea lucrurilor, am avut alături de avantaje și un număr de neajunsuri ce în unele părți mai slabe ale vieții noastre sociale au devenit desastre mari. Las'că pentru mai bine de un veac va domni confuziunea de astăzi în toate, dar apoi unele apucături nouă au resturnat logica elementară a lucrurilor. Aceasta se vede adesea la noi, până în poporul nostru ca și în clasele de mijloc, unde toată lumea, funcționărașii și alții, se îmbracă spre ex., lucos, unii chiar mai luxos decât toate popoarele Europei, dar în schimb mănencă rău, rău de tot. Proverbul nostru că *stomahul n'are oglindă* e de dată recentă și e rezultatul judecății aceștea: de a *părea* cel puțin, dacă nu putem și fi în acelaș timp.

Resultatul era firesc. Căci în suirea treptelor de progres ale unui popor, adică în ridicarea lui, spre pildă

de la treapta No. 1 de civilizație la treapta No. 2, care e superioară, și la treapta No. 3, care e încă și mai deasupra, fie-care strat al societății își găsește, în unul din aceste momente de tranziție progresivă, elementele ce-l slujesc mai bine la constituirea lui temeinică. Azi e o clasă care în complexul împrejurărilor e mai ajutată, mai avântată spre progres, spre culmea ei, cum ar fi spre exemplu clasa sătenilor ; în altă zi, burgezimea ; în altă zi straturile de sus ; în altă zi, un sex mai mult decât altul ; și așa mai departe, apropiindu-se fie-care cât mai mult de idealul său firesc prin concursul unui mai mare număr de împrejurări priincioase, și alcătuind toate la un loc, mersul înainte al unui popor, evoluția lui prin toate formele de civilizație. Când însă în săritura de felul celei făcute de noi la începutul veacului XIX, — săritură care ar fi ca de la treapta No. 1 la treapta No. 3, adică pe deasupra treptei No. 2,—se găsește tocmai momentul în care ar fi putut să se desvolte mai nemerit o clasă din popor, un sex, o corporație, atunci neapărat, acea clasă, acel sex se găsește vitregit, desmoștenit ca urmare a săriturei peste momentul priincios dezvoltării sale, rămâne deci slab, rămâne în urmă, și chiar încercând a merge înainte, nu știe bine unde merge, căci țelul său adevărat a rămas în întunec, în acel moment de vârtel al săriturei.

Cam așa s'a întâmplat cu femeea română. În saltul nostru de la viața orientală la forma vieții apusene, se găsea tocmai momentul favorabil în care ea ar fi urmat să-și fixeze idealul său firesc, să-și pue temelial existenței sale. Acum 70-80 de ani femeea română ducea o viață de pustnică, înăbușită de tradiții asiatice și de supunere oarbă, fără instrucție, fără aspirații de a egala pe bărbat, primind chiar apăsarea și nedreptățile bărbatului venind oarecum ca de la cer. Azi, ea se bucură de formele vieții

civilisate moderne, liberă, cu năzuinți de emancipare, cu un început de respect din partea societății pentru drepturile ei, de ființă de o potrivă cu bărbatul. Toate aceste forme, toate aceste unelte civilizatoare pe care le am împrumutat deadreptul din apus, erau acolo ca rezultat al unei culturi începută de demult, ca vîrf s'ar putea zice al unei civilizații; ele urmau a pregăti pe femeea română pentru viața socială, viața de din afară, fără însă să o fi avut pregătită mai întîi pentru viața internă, pentru viața de familie, fără, cu alte cuvinte, s'o fi întărit ca individ, la baza sufletului, și, numai după o ast-fel de întărire, s'o fi scos în societate, în lume, și s'o punem ca tot ce e în societate, în lupta de întrecere, la distingere, la înălțare. Căci, precum într'o plantă, într'un trandafir, nu toate florile se arată în acelaș moment, ci pe rînd fie-care la ora ei, tot așa și în o societate nu toate formele ei de dezvoltare se arată la acelaș moment, ci fie-care formă la ora ei. Precum într'o plantă, într'un trandafir, nu se deschide floarea dintr'o dată în dimensiunile ei cele mai întinse, nu e de odată învoaltă, ci mai întîi crește ca boboc cu foile strînse lingă centrul ei, intim lipite una de alta, păstrându-și parfumul în sânul ei,—tot așa și societatea în epoca ei de primă dezvoltare nu se arată complectă, cu idei depărtate, cu țeluri umanitare, ci se dezvoltă de o cam dată în lăuntrul ei, pentru ea, spre întărirea ei. În timp ce în viața de familie cultivăm, ne îngrijim de individ, fie el ori cum ar fi, în viața socială, în afară, cultivăm specia, generalitatea celor ce se pot bizui, celor ce isbutesc, iar cei slabi pier. Ori-ce părinte îngrijește acasă de copilul lui, chiar dacă el e slab, bicisnic sau tîmpit, în vreme ce școala, care e o unealtă a societății, îi cere ca și societatea întregă să se distingă, să muncească, însușiri fără de care copilul rămîne în urmă și nu mai află loc în lupta existenței.

Ce urma dar să se întemple cu femeea noastră, când intră în viața mare a civilizației, fără a fi fost pregătită câtuși de puțin ca individ, și fără a avea nici cel puțin sprijinul religiei, cum e aiurea, sprijin de atâta răcă dere pentru sufletul neînarmat cu destulă instrucție? Urma neîndoios să fie slabă în societate, mai slabă de cât s'ar crede, dată fiind firea ei gingașă și simțitoare. Era ca o floare ce crește la umbră toată viața și pe care o scoatem dintr'o dată și o răsădim la lumina vie a soarelui: seara o găsim vestejită.

Ca dovadă că e așa, n'avem decât să privim cum stau lucrurile în privința asta în popor, unde lustrul nostru de cultură n'a pătruns încă. Ei bine, acolo nu există mai nici unul din relele ce semnalăm aici. Din potrivă, de și țeranul e mai mult supus instinctelor, el are totuși o dragoste mai curată și mai sinceră. Am căutat o dovadă din anii în cari Kuch scriea cele ce vezurăm asupra societății noastre de orașe, și s'a întemplat c'am întâlnit impresia lui Kogălniceanu, asupra dragostei și moravurilor de la țară, care răspunde în parte la afirmarea noastră de mai sus.

«Înainte de logodnă, scrie dinsul, fata dă voie flăcăului care i-a plăcut să vie la ea odată pe săptămână, în noaptea Sâmbetei spre Duminică. Când cu nerăbdare așteptatul ceas se apropie, tunete, fulgere, pustiire, ploaia, zăpada nimic nu-l oprește. Ajungând la casa iubitei, se ascunde într'un coșer său intră în vr'o poeată până când părinții fetei se duc la culcat; pentru că nimine nu știe că a venit, afară de fată.... O! cititorilor mei din Iași și București, și județe, cititorilor mei din veacul al XIX, voi care citiți toată ziua romanele lui Balzac și Paul de Kock, uitați romane, veac și obiceiuri de prin orașe, îmbrăcați-vă cu haina voastră cea mai albă de nevinovăție, haina care o purtați când aveți 10 ani, când aveți cinci ani, spre a auzi fără ca să zîmbiți de răutate aceea

ce am să vă spun. Când părinții său culcat, fata dacă este vară, ese încet, încet pe virful degetelor, se duce de-și găsește iubitul și așezându-se pe iarba-verde sub un pâr bētrân ca veacul, își vorbesc de dragoste unul lângă altul. Dacă e iarnă, fata deschide încet ușa casei flăcăul intră, își leapădă gluga pe o laviță și se sue pe cuptior lângă fată:

Și îndată ce virful Ceahlăului începe a se albi de lumina zorilor, flăcăul după o nevinovată noapte — dar nevinovată! se scoală de lângă fată, își ia gluga și se întoarce în taină a casă, după ce a câștigat voie să se întoarcă iar Sâmbăta viitoare. Pentru aceasta trebuie să fie cine-va de la munte, de la țară. Și noi suntem din capitală, din orașe. «*O tempora, o mores!*»²

* * *

Formele nouă sociale aduse din apus învățară pe femeea noastră așa numitul spirit de conversație, a ținea o convorbire în o limbă său două streine, a ști până la un punct ceea ce se zice său se face în lume, a primi bine în casă, a ști un număr de convenții, a fi plăcută, cu un cuvânt. Cât despre sufletul ei, natura, voința ei, ceea ce i-ar fi alcătuit capitalul de a fi vrednică și mai cu seamă utilă, toate acestea aū cam fost lăsate în părăsire, din pricină, în primul loc, repet, c'am sărit, în pripa noastră de cultură, tocmai partea creșterii individuale, căpătată în familie. Am deschis și noi saloane spre a primi visite, fiind-că așa se făcea aiurea, în lumea mare. Dar am resturnat scopul lucrului, căci femeea, care primea, de cele mai multe ori, nefiind destul de întărită sufletește, se găsea ca o barcă în voia vântului. Era vântul puternic, o punea în primejdie. În

1. *Curierul românesc*, an. 1840, No. 32.

loc să fi câștigat prin contactul cu lumea și să fi ridicat prestigiul casei sale, se întâmpla că adesea pierdea,— ca să dea dreptate unui Kuch și altora s'o zugrăviască cu condeii mohorîți cu care a zugrăvit'o. Acest neajuns se resimte și la bărbații noștri, cari nu știu respecta nimic, nici familia, nici femeea, nici autoritatea, fie ea părintească, fie alt-fel. Creșterea lipsea dar, și venea numai lustrul unor forme cari puneau mirajul aparenței.

A plăcea societății fu singurul folos ce câștigă, ce crescă în femei prin modernizarea noastră. Zic ce crescă, fiind-că a plăcea, a căuta toate mijloacele să placă, a se găti, e o însușire sădită de fire în sufletul femeii și despre a cărei existență sunt urme până în timpurile cele mai vechi și până la selbatici. La Atena se promulgă o lege ce interzicea femeilor de a mai eși din casă, în scopul de a nu cheltui prea mult pe obiecte de podoabă.— La Roma legea *Oppia* a tribunului Oppius oprea pe femei de a purta pe ele, în haine și podoabe, o valoare mai mare de o uncie. Iar într'o zi la greci, când femeile fură chemate în absența bărbaților ce erau la resboi, să se ocupe de afacerile statului, în mijlocul celei mai interesante ședinți, una ceru cuvântul și vorbi.... «vorbi de o invenție a ei care consta... în a face alt-fel nodul la condur de cât îl făcuse până atunci. Adunarea deveni tăcută, religioasă. Oratorul se ridică sus și arată chiar cum trebuia să se facă nodul, și iată că sutele de dame din Areopag, încântate de noua născocire, ridicară câte un picior pe scaun și încep a-și face nodul la condur conform ultimei invenții. În urmă adunarea se împrăștiă fericită de o ast-fel de ședință. Dar grecii nu le mai lăsară să se ocupe de afaceri.» Dorința de a plăcea, de și mai limitată, există și la bărbat. A fost încă timpuri unde ea luase proporții extraordinare. Un Enric I dormea noaptea cu mânuși par-

fumate în mâini, ca a doua zi să aibă mâinile parfumate. Unii purtau pietre scumpe, perle în păr, buchete, pene,—imagină a ușurinței lor, zice un scriitor. A plăcea nu e însă întregul ideal al femeii, și nu trebuie să fie. Dacă recunoaștem că una din trebuințele cele mai adânci ale firii ei este de a încânta, de a fermeca, și dacă această trebuință e ca un foc lăuntric ce nu părăsește pe femei de cât odată cu moartea, scopul unei asemenea porniri e mai cu seamă ca să determine, ca să completeze înfățișarea supremă a femeii, înfățișarea de soție, de mamă. În această ultimă înfățișare a ei, ea are a-și alătura un alt ideal, idealul unui cămin fericit, încălzit de privirile soțului, de privirile copiilor săi, cari trebuiesc crescuți de densa, și ridicăți, ca oameni, cât se poate mai sus. Ce poate fi mai măreț, mai scump, mai sublim pentru o femeie de cât idealul de a face din un copil, un lăstar fraged, care azi nu-î încă nimic, dar care mâine—atârând în cea mai mare parte de la ea—va putea fi un om mare, o celebritate, poate un geniū, în tot cazul un om de inimă.

Acest al doilea ideal din nenorocire e mai puțin înplântat în sufletul femeii noastre. De aici câte rele nu decurg? Mai întâi, scăderea moravurilor de care ne întreținem aci. Un exemplu, două, din vârful scării societății au fost prea destul. Se știe în adevăr, că nimic nu e mai puternic în societate de cât spiritul de imitare; el face proseliți inconștienți în masă. E destul ca un om, o femeie superioară, într'un oraș oarecare, să facă ceva într'un sens, pentru ca toți din jurul lui să-î imiteze. Lucrul se vede mai bine în literatură. La noi Eminescu duce după el legate atâtea nume. Aceasta din cauză că Eminescu a plăcut unora la început; cei indiferenți și inconștienți cari alcătuiesc majoritatea s'au luat după cei de'întâi, și așa s'a stabilit stilul poetului Eminescu ca un despotism literar.

In societate asemenea, mai ales când nu e destulă putere de judecată individuală de voință hotărâtă, de caracter. De aci decurge apoi greutatea căsătoriilor contimpurane. Câte ființi fragede nu stau astăzi cu anii în așteptarea ursitei ce nu se zărește, și cărora cu toate acestea suflul cald al primăverii vieții le cântă în auz atâtea melodii misterioase, le înfloreste în privire atâtea vise și năluciri dulci, atâtea sentimente radioase și îmbătătoare? Nimeni nu li bate la ușă, fiind-că pe de o parte, cerințele societății sunt cu mult peste puterile barbatului, iar pe de alta, el n'are *a priori* încrederea în fericirea căsătoriei, nu'i insuflă nimeni și nimic această fericire. Ce'i rămâne dar bărbatului, decât să nu se însoare? Neînșurându-se, cum e societatea de azi, lui puțin îi pasă, nimeni n'are să-i ceară socoteală de fapte, din potrivă, își face chiar o laudă din numărul victimelor sale. Femeea însă plătește toate greutățile situației și pe cele ale naturii și pe cele ale societății. Dacă e la locul ei, nu numai că nimeni nu ține seamă de sacrificiile ei, de luptele interne, cari se sfârșesc adesea cu boale incurabile și cu nebunia, dar încă o și rid ca pe o ființă desmoștenită de noroc și frumuseță. Dacă cade, lucru ce se întâmplă mai totdeauna, toată lumea o învinovățește, plus pedeapsa naturii. Din ce pricină primordială toate acestea? Din pricină repet, că căsătoria nu inspiră nici o încredere de bine. Și de ce nu inspiră nimic? Fiindcă femeia n'a avut timpul trebuincios ca să cultive viața de interior, focarul intim al familiei, sub noul aspect al vieții occidentale, și să facă din el un paradis, la care să privim cu dragoste și râvnă. De aci rezultă încă despărțirile numeroase de la noi, cari întrec cu mult proporția din alte state, aruncând pe soț și soție de cele mai multe ori la voia întâmplării. De aci rezultă

mai cu seamă despărțirile de inimă, atât de numeroase între soți, cari de și căsătoriți de formă, sunt însă despărțiți de fapt, gășind amândoi drumuri cotite. Și dacă cel puțin în aceste drumuri cotite ar fi un sentiment, o pasiune! Dar nimic, absolut nimic. Dovadă e că la noi nu se naște nici un roman de pasiune. De aci rezultă apoi niște copii desmoșteniți sufletește, friguroși, fără inimă, fără entusiasm, fără caracter. De aci rezultă în sfârșit ruina cea mai de căpetenie a poporului nostru.

Femeea care, ea mai ales e datoare a întreținea căldura căminului, cum întreținea odinioară vestalele focul sacru, fiind singură înzestrată cu adevărata comoară a iubirei, nu știe, n'are destulă conștiință de această comoară din inima ei. Un scriitor francez, un profund cunoscător în materie ¹ găsea, acum 25 de ani, că pricina decăderii moravurilor în Franța era ignoranța femeii: «Instrucția, zice el, e o legătură între soți, ignoranța e o barieră. Ignoranța aduce cu ea mii de greșeli, mii de rătăciră pentru soție. De ce femeia francesă e trudită de urit? Pentru că e ignorantă. Pentru ce cheltuește ea cu juvaerurile câștigul de pe o lună a bărbatului ei? Pentru că e ignorantă. Pentru ce tărăște pe bărbat cu ea, bolnav sau obosit pe la baluri și petreceri? Pentru că e ignorantă, pentru că n'are judecată, pentru că lumea senină, luminoasă a inteligenții îi e închisă; ei nu-î rămâne decât lumea deșărtăciunii ș'a desordinei, și cutare bărbat, care ride de știința, de instrucția femeii, ar fi fost poate scăpat prin ea de desonoare.» — Francezul, credea că pricina relelor ce bântuia sufletul femeii franceze, acum un sfert de veac, era ignoranța; noi credem că la noi aceste rele isvorăsc mai

1. E. Legouvė,

mult din lipsa unei creșteri de familie, din lipsa totală a unei științe educative în școlile noastre.

Direcția de astăzi a instrucției femeii la noi, de și bifurcată duce la același povârniș. Instrucția superioară, a pensioanelor străine, deschise numai familiilor cu dare de mână, face, de cele mai multe ori din femeia noastră o așa numită *femeie de lume*, care, fiind mai adesea lipsită de educație, nu e decât o ființă ce știe să facă cu ochiu întregului univers, să se îmbrace în rochi de mătăasă, cu flori și dantele, să se decolte cât se poate de mult, să-și arate subțioara și sinul și s'asculte prostii și insulte sub numele de complimente.—De altă parte, instrucția școlilor noastre publice, deschise obștei, face din femeia noastră o proletară intelectuală. Denumăzî erau 300 de fete, cari concuau pentru 30 de locuri de profesoară, la anul vor fi 600 pentru 15 locuri, și așa mai departe. Acest cortegi de sute și mii de ființe palide și tăcute, odată declassate ast-fel, sunt pierdute pentru societate. Prin urmare, amândouă căile învățătorei actuale duc la aceeași tristă respintie de execuții sufletești.

În contra acestui curent credem noi că a sosit timpul să ne gândim cu toții. Costache Negruzzi, întrebat într-o zi de un răzaș chiabur și de soția lui, cari voia să-și procopsească fata, ce trebuie să facă cu Anițelor, li respunse: «Anița Dv. mătușio, în loc de franțuzește, va învăța gospodăria de la maică-sa, va ajuta bărbatului său la muncă, își va crește copiii și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună». Direcția ce ni se pare nouă ca cea mai nemerită și cea mai sănătoasă trebuie să fie cam în sensul cuvintelor valorosului scriitor, adică în preocuparea tuturor de a da femeii române știința, dragostea și înțelegerea vieții de familie cu întreaga gamă a sentimentelor firești ce o alcătuiesc: amorul filial, amorul patern, amorul conjugal, amorul fra-

tern.—De a căuta s'o întărim ca ființă, ca individ, spre a avea în ea însăși norma de conduită în lume și a nu fi nevoită în orî ce împrejurare să ceară protecție.—De a o pune în stare să cunoască însușirile ce deosebesc pe o ființă omenească distinsă, și de a nu se lua după lucruri exterioare, după ridicula vanitate a hainei, ci după calitățile sufletului nostru ce nu ne pot părăsi până la moarte, ca inteligența, talentul, demnitatea și onoarea omului ; — de a o face să vază în familie o mică societate în care ea ca mamă trebuie să răspundă la mai toate cererile : medic, legist, profesor, poliție sanitară, etc., să fie ea singură în casa ei, și la trebuință să facă uz de aceste științe, ce le a primit ca educație *casnică* și care trebuie să fie superioară educației ce primește *pentru societate*. Femeea întărește copilul său pentru a trăi în lume ; ea știe particularitățile de corp și de suflet ale copilului său și'l pregătește ast-fel ca individ. Căci statul, cum am mai zis, nu se gândește la individ, el se gândește la societate, la legi generale, cari sunt adesea contra individului, mai ales contra celui nepregătit de acasă pentru luptă. Câți nu sunt sfărîmați în lupta ce o deschide statul între indivizi ? La școală, în slujbe, pretutindenî : concurs, luptă, chin, în care cad cu miile. Cu un cuvânt, să căutăm a înarma femeea, întărind ceea ce e bun în firea ei și slăbind ceea ce e rău. Și în aceasta să ne uităm bine la ceea ce se face astă-zî aiurea, dar să privim nu la suprafața lucrurilor, ci mai adînc. Mai acum cât-va timp se constata la Berlin un început de decadență a moravurilor casnice, atât de tradiționale în rasa germană, și o parte din oamenii chemați a studia causele, au fost de părere că răul vine din prea multa vreme ce se dă studiului în școale. Ei aū opinat ca fetele de la 9 ani în colo să n'aibă decăt 2 ore de studiu pe zi, iar restul să se ocupe de cele domestice. Ceî ce erau de ideia această

erau oameni învățați și din cei mai mari patrioți germani. Lucrurile se petreceau, cum vedeți, în Germania unde nediscutabil femeea are plantat în suflet, ca lucru sfânt, sentimentul familiei, și unde de și crescută în acelaș spirit de libertate ca și femeea engleză — fiind și ea singură în strade, absolut singură, — totuși e așa de puțin încercată.

În ziua în care femeea română va înțelege aceasta, va ridica nivelul societății noastre, va da avânt la fapte mari naționale, va înălța literatura, înălțând idealul poezilor, va scoate teatrul din decadența și indecența în care se află astăzi, va spori activitatea socială a bărbatului, luând parte la suferințele lui — fericire imensă pentru bărbatul timpurilor moderne, strivit de greaua luptă a existenței, — va ști să fie cu adevărat lumina, căldura, pacea și bucuria căminului domestic.

Dar atunci femeea română — alăturându-și și calitatea aceasta la mênunchilor calităților cu care a înzestrat-o atât de generos natura, — va fi cu adevărat un inger, o ființă cerească. Pentru primirea ei în mijlocul nostru va trebui deci o pregătire vrednică de un astfel de oaspe; atât practica vieții cât și bărbatul vor trebui să se schimbe, să se reînnoiască în bine. Va trebui în locul întâi ca sentimentul iubirii femeii să fie respectat, considerat el ca primul principiu al căsătoriei, și nu cum facem astăzi, când împingem pe femeie fie pentru bani, fie pentru nume, după un om, care n'a făcut să 'i bată inima nici odată. Va trebui apoi, ca bărbatul, odată ce femeea îi va procura singură plenitudinea sentimentului căminului, să-i dea și el ei dreptul de a fi singură în mintea și inima lui, de a lăsa deprinderile rele și de a nu mai crede că fiziologia corpului său e excepțională, după pilda luată din scara animalică. Fidelitatea e un apanaj al instinctului de societate a omului, a acelei vieți frumoase și dulci împărțite între două

ființe ce completează o unitate socială : perechea de oameni însurați, care se aparține, care își împărtășește bucuriile și întristările, care se reazimă între sine și pe care unitate socială n'a realizat'o ast-fel de cât numai omul pe pământ. Va trebui el singur să iubească și să schimbe vechea formulă din dreptul civil «barbatul datorește protecția femeii, femeia supunere bărbatului», în o formulă mai frumoasă, mai echitabilă și mai puternică : «Soții își datoresc iubire unul altuia». Să nu uităm că amorul e fundamentul familiei, pe care se bazează societatea, și că e în firea femeii de a da toate comorile din lume, toate gloriile pe un singur moment de dragoste adevărată. «Cartea în care voește să scrie ea, singura carte e inima omului, în care voește să scrie cu litere de flacăra ca să nu se mai șteargă nici odată».

BCU Cluj / Central University Library Cluj

